

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Марченко Олесі Володимирівни – на дисертацію Моршиніна Євгена
Вікторовича на тему: «Суб'єктивні публічні виборчі права та
суб'єктивні публічні управлінські права приватної особи»,
поданої на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії в
галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

1. Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами. Вироблення концепції суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи має теоретичне та практичне значення як для вдосконалення вітчизняної правової системи перехідного трансформаційного періоду, так і для оптимізації механізму публічного управління нашої держави. Застосування категорії «суб'єктивне публічне право приватної особи» відноситься до специфічних характеристик системи адміністративного права, що є притаманним для ряду західноєвропейських країн. Натомість в Україні актуалізація доцільності впровадження ідеї «суб'єктивне публічне право приватної особи» визначається активізацією євроінтеграційних процесів і необхідністю адаптування національної законодавчої бази до стандартів та норм Європейського Союзу відповідно до вимог Угоди про Асоціацію. Перешкодою до застосування категорій «суб'єктивні публічні виборчі права» та «суб'єктивні публічні управлінські права приватної особи» в українській національній правовій системі є відсутність їх нормативного закріплення.

Посилення актуальності здійснення теоретико-правового дослідження сутності категорій «суб'єктивні публічні виборчі права» та «суб'єктивні публічні управлінські права приватної особи» пов'язується із її поширенням як критерію визначення предметної юрисдикції судового розгляду та вирішення правових спорів. На відміну від законодавства, судова практика є більш гнучкою і дозволяє максимально конкретно і чітко встановити межу

між публічними та приватними інтересами. Кожен новий правовий висновок Верхового Суду є унікальною правовою позицією, яка містить конкретизовану модель співвідношення приватних і публічних прав, однак при цьому єдності судової практики у їх розумінні не уявляється можливим встановити.

Отже, відсутність нормативного визначення категорій «суб'єктивні публічні виборчі права» та «суб'єктивні публічні управлінські права приватної особи», неоднозначність їх застосування при розгляді та вирішенні правових спорів у судовому порядку та необхідність імплементації стандартів законодавства країн Європейського Союзу в Україні визначають актуальність здійсненого Є.В. Моршиніним дисертаційного дослідження.

Актуальність проведеного Є.В. Моршиніним дослідження посилюється його безпосереднім спрямуванням на досягнення цілей Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 рр., затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, Концепції розвитку електронного урядування в Україні; Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації; Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та плану заходів щодо її реалізації; Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021.

Отже, необхідно наголосити, що визначення авторської концепції

інституалізації суб'єктивних публічних управлінських прав та суб'єктивних публічних виборчих прав приватної особи як базової адміністративно-правової категорії та її нормативного закріплення задля забезпечення ефективності його реалізації й захисту є актуальним предметом теоретико-правового дослідження Є.В. Моршиніна.

2. Обґрунтованість, достовірність і наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Оцінюючи достовірність та обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження Є.В. Моршиніна слід відзначити, що ці характеристики у рецензованому дослідженні забезпеченні повною мірою. Це обумовлено передусім коректним використанням підходів та методів наукового пізнання, логічною послідовністю дослідження різних аспектів реалізації та захисту суб'єктивних публічних управлінських прав та суб'єктивних публічних виборчих прав приватної особи, досить виваженою аргументацією основних положень дисертації. Варто зауважити, що у дисертації піднімаються питання здійснення методології дослідження становлення концепції суб'єктивних публічних управлінських прав та суб'єктивних публічних виборчих прав приватної особи, що має бути обов'язковою складовою кваліфікаційних наукових робіт такого рівня. Автор дисертації стисло, але досить чітко описує сутність інтегративного методу наукового пізнання, його складові розуміння, та напрями використання для досягнення поставленої мети та визначених задач. Таке ставлення до методології дослідження додає рецензованій роботі особливого наукового значення та цінності. Також, автор методологічно правильно підходить до визначення меж дослідження, визначаючи як межі предмету адміністративного права, так і виділення в цих межах здійснення суб'єктивних публічних управлінських прав суб'єктивних публічних виборчих прав приватної особи. Крім того, автор демонструє добре володіння формально-юридичним, системно-структурним та структурно-функціональним методами наукового пізнання, прийомами логічного аналізу і синтезу тощо.

Обґрунтованість і достовірність результатів дисертаційної роботи Є.В. Моршиніна обумовлюється належним і достатньо якісним підбором емпіричної бази дослідження. Автором досліджені десятки нормативно-правових актів і значна кількість наукових джерел. До факторів, що обумовлюють достовірність та обґрунтованість дослідження необхідно віднести і досить вдало обрану структуру дисертації, яка відображає логіку викладу змісту дисертації.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що здобувач вперше, аналізуючи ознаки, критерії класифікації, механізм забезпечення реалізації та захисту суб'єктивних публічних управлінських прав суб'єктивних публічних виборчих прав приватної особи, обґрунтовує авторське розуміння досліджуваної категорії та визначає її місце у правовій системі України.

Унаслідок дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій та висновків, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано, що до системи форм реалізації суб'єктивних публічних управлінських прав та суб'єктивних публічних виборчих прав відносяться : виконання, використання, дотримання, застосування, які у складній сукупності впроваджуються в окремих способах, що залежать в конкретних історичних, економічних, соціальних характеристиках розвитку держави та суспільства;

- пропозиції щодо внесення змін до Виборчого кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Закону України «Про звернення громадян» задля забезпечення ефективності реалізації та захисту суб'єктивних публічних управлінських прав та суб'єктивних публічних виборчих прав;

удосконалено:

- наукові підходи до розуміння структури публічно-управлінських правовідносин, де виокремлено: економічний елемент, де відображається сфера

виробництва та розподілу доходів; соціальний елемент, де втілюються відносини із соціального захисту та забезпечення населення, охорони довкілля, сприяння подоланню проявів мінімізації протиправних діянь, забезпечення сталого розвитку; політичний, де реалізується діяльність громадських організацій та політичних партій; культурний, що дозволяє зберегти історичні та суспільні цінності;

- наукові підходи до здійснення класифікації суб'єктивних публічних прав приватної особи за їх змістом, що дозволило виокремити право на участь у державному управлінні і соціально-політичній активності; право на державну службу; право на проведення зборів, мітингів, демонстрацій, створювати суспільні об'єднання або входити до їх складу та ін.; право на одержання допомоги від відповідних компетентних організацій; право на безкоштовне користування певними благами (бібліотеками, парками та ін.), право на захист;

- аргументація необхідності розширення суб'єктного складу осіб, наділених правом ініціювання оскарження у виборчому спорі, що має бути відображено шляхом внесення змін до частини першої статті 275 КАС України, де встановити, що правом оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів у сфері медіа, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників суб'єктів у сфері медіа, що порушують законодавство про вибори та референдум, наділені виборча комісія, кандидат, партія (блок), місцева організація партії, які є суб'єктами відповідного виборчого процесу, комісія з референдуму, ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму, в тому числі і будь-який громадянин як носій суб'єктивного публічного виборчого права;

набули подальшого розвитку:

- розуміння суб'єктивних публічних прав, що на підставі здійсненої класифікації системи прав за рядом критеріїв (спосіб їх нормативного врегулювання; форма реалізації; коло осіб та ін.) дозволило їх

віднести до галузевих прав, що є відмінними від суб'єктивних приватних прав особи;

- розуміння системи здійснення суб'єктивних публічних управлінських та виборчих прав, де виокремлено принципи загальноправового характеру - нормативної визначеності, що зокрема, відображується у встановленні процедурних аспектів їх реалізації; принципу законності здійснюється у його поєднанні із принципами верховенства права, законності, гуманізму, демократизму, справедливості; та принципи спеціальноправового характеру – сталості виборчого законодавства; періодичності ініціювання виборчого процесу; адміністративної сервісності.

Сформульовані висновки та практичні рекомендації можуть бути використані:

- – у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи в Україні;
- – у правотворчій діяльності – для удосконалення законодавства та забезпечення експертизи законопроектів на предмет здійснення та захисту суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи в Україні (лист апарату Верховної Ради України від 09.12.2024 року);
- – у навчальному процесі – під час підготовки відповідних розділів навчальних посібників та підручників із адміністративного права та процесу України, зокрема, з навчальних курсів «Адміністративне право та адміністративний процес», «Освітнє право», «Проблеми виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», «Актуальні проблеми публічного права», «Правове регулювання публічних послуг в Україні», «Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах сталого розвитку» та ін.;
- – у правореалізаційній та правозахисній діяльності – для забезпечення ефективності здійснення суб'єктивних публічних виборчих прав та

суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи (акт впровадження до діяльності Губиниської селищної ради від 04.03.2025 року №581).

Отже, на мою думку, як офіційного опонента, Є.В. Моршинін повною мірою виконав поставлені перед дисертаційним дослідженням задачі, досягнув сформульованої мети, а отримані ним результати дослідження характеризуються належним рівнем обґрунтованості, достовірності та наукової новизни.

4. Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження було опубліковано у 9 наукових публікаціях, з них 3 – у наукових фахових виданнях України з юридичних наук категорії Б, один розділ у колективній монографії, одна стаття – у науковому виданні, яке індексується у науково-метричній базі «Web of sciences», а також у 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

5. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Водночас, схвально оцінюючи дисертаційне дослідження Є.В. Моршиніна, не можна обійти увагою її певні дискусійні положення.

1. В межах здійсненого дослідження Є.В. Моршинін визначає, що реалізація суб'єктивних публічних прав залежить від правового статусу та правового положення особи (підрозділ 1.2). Дисертантом обґрунтовується, що правове положення приватної особи є динамікою управлінських правовідносин, тоді як правовий статус є їх статикою. При цьому на правовий статус приватної особи, його зміст впливає, за висновком автором, наявність факту громадянства, що визначає обсяг суб'єктивних публічних прав. Однак, необхідно підкреслити, що трансформаційні глобалізаційні процеси, що є характерними для розвитку країн сучасності вимагають врахування у якості критерію визначення обсягу суб'єктивних публічних управлінських та виборчих прав приватної особи не лише

наявність в неї громадянства, а і інших складників (зокрема, факту тривалого проживання, обрання на посаду тощо);

2. Автором порушується достатньо важливе питання щодо доцільності нормативного закріплення у якості принципів реалізації суб'єктивних публічних управлінських та виборчих прав приватної особи. Дійсно, така ідея має належний рівень наукової новизни, однак вимагає висвітлення в цілому системи принципів адміністративного права, чого, на жаль, автор в межах рецензованого дослідження не зробив;

3. Забезпечення принципу доступності адміністративного судочинства як складової системи захисту суб'єктивних публічних управлінських та виборчих прав приватної особи часто безпосередньо пов'язується із фінансовою можливістю позивача у публічно-правовому спорі сплатити судовий збір, однак чинне законодавство України не визначає особливостей встановлення його розміру для комерційних та некомерційних юридичних осіб, при цьому останні найчастіше обстоюють не власні інтереси, а інтереси окремих соціальних груп чи суспільства в цілому. Саме тому в межах здійсненого дослідження така науково-практична проблема могла і повинна була вирішуватися здобувачем на рівні окремих пропозицій щодо вдосконалення нормативних положень Закону України «Про судовий збір».

4. Підвищило б рівень обґрунтованості висновків автора щодо встановлення напрямів удосконалення судового захисту суб'єктивних публічних управлінських та виборчих прав приватної особи наведення результатів контент-аналізу репрезентативної вибірки судових рішень щодо захисту інтересів суспільства, держави, територіальних громад, громадських організацій, окремих соціальних груп за останні 5 років;

5. У дисертації недостатньо окреслено, за якими критеріями здійснюється розмежування між реалізацією прав як активною участю в публічному управлінні (ініціативність, участь у прийнятті рішень) і пасивним користуванням правовими наслідками (отримання публічних послуг), що має значення для кваліфікації публічно-правового статусу особи.

Разом із тим, висловлені зауваження й міркування суттєво на впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження і не принижують значущості його результатів для правової науки України, а також відповідає потребам юридичної практики.

Вивчення результатів дисертаційного дослідження дає можливість стверджувати, що дисертація Є.В. Моршиніна є самостійною, завершеною науковою працею, в якій запропоновано оригінальний авторський погляд на концепцію суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що дисертаційне дослідження **«Суб'єктивні публічні виборчі права та суб'єктивні публічні управлінські права приватної особи»** є завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – Євген Вікторович Моршинін заслуговує на присудження йому за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

О.В. Марченко